

Atelier mooi Drenthe

Werkatelier Duurzame stadsranden in Drenthe Thema: Stads- en dorpsranden

woensdag 21 september, 13.00 – 18.00 uur te Assen

Gemeenten:

Wybe Nauta, stadsarchitect gemeente Assen

Janneke Dalhuizen - beleidsadviseur stedenbouw gemeente Meppel

Annelies van Koeverden, - beleidsadviseur stedenbouw gemeente Meppel

Jacqueline Muffels, beleidsmedewerker landschap en natuur gemeente Emmen

Marlies Holwarda, beleidsadviseur stedenbouw en wonen gemeente Emmen

Wilfried de Jong, beleidsadviseur R.O. gemeente Coevorden

Hoogeveen – afwezig met kennisgeving

Adviseurs:

Yttje Feddes – Rijksadviseur voor het landschap

Peter Veenstra – landschapsarchitect LOLA Landscape Architects

Eric Jan Pleijsters – landschapsarchitect LOLA Landscape Architects

Rob Hendriks – architect DAAD Architecten

Atelier mooi Drenthe

Els van der Laan – atelierleider AMD, landschapsarchitect Noordpeil

Arjan Welman – projectmedewerker AMD, stedenbouwkundige Noordpeil

Marieke van der Heide – adviseur en projectmedewerker AMD, adviseur ruimtelijke kwaliteit Drents Plateau

Loes van Schie – student WUR landschapsarchitectuur

Jessie Wolter – student WUR landschapsarchitectuur

1. 'Identiteit en kwaliteit van stadszones en silhouetten' (Els van der Laan)

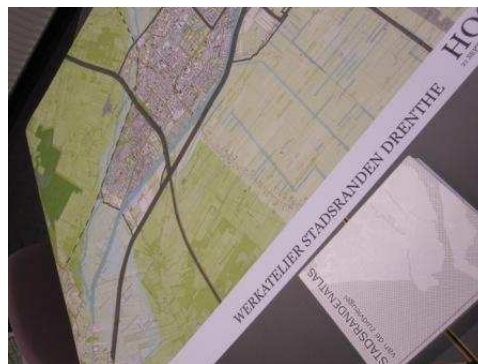
Het werkboek Bedrijventerreinen dat Atelier Mooi Drenthe het afgelopen jaar in samenwerking met DAAD Architecten en Maartjes Ruimte heeft gemaakt, heeft aanleiding gegeven om de overgang van de stad naar het landschap nader te bekijken. Klopt het dat de samenhang met het landschap nauwelijks aanwezig is? Hoe staat het met de kwaliteit van de bedrijfsruimte in Drenthe en is de stads- of dorpskern nog herkenbaar in het silhouet?

Het Atelier heeft als vervolg hierop een historisch onderzoek door studenten architectuur- en stedenbouwgeschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen laten uitvoeren naar de stand van zaken van de stads- en dorps-silhouetten en met name het aspect van de herkenbaarheid van (historische) bakens. De resultaten hiervan en een fotoserie van de silhouetten leveren de bouwstenen voor een atlas van de Drentse Stads- en dorpsranden die door LOLA Landscape Architects zal worden

uitgewerkt. Zij hebben zich gespecialiseerd in het onderzoek naar de typologie van stads- en dorpsrandzones en zullen kijken naar de belevingswaarde, de gebruikswaarde en de toekomstwaarde van deze randzones. Daarnaast vertelt Els over de het 'duurzame' aspect van het onderwerp. Het is belangrijk extra inhoud aan de opgave te geven door duurzame spelregels op te stellen zoals bij de 'Natural Step'. Niet alleen de focus op *ruimtelijke* kwaliteit maar vooral ook *duurzame* kwaliteit.

Het atelier nodigt – in eerste instantie – de vijf stedelijke gemeenten uit om de huidige stand van zaken van de Drentse stadsrandzones toe te lichten en hoopt met de deelnemers een gezamenlijke agenda voor duurzame stads- en dorpsranden in Drenthe te formuleren. Met andere woorden: Biedt duurzame ontwikkeling van de stadsrandzones toekomstperspectief voor de steden en is het de moeite waard om een collectieve opgave voor Drenthe neer te zetten?

De resultaten van het onderzoek van de stads- en dorpsranden zal leiden tot een advies aan het provinciaal bestuur en de colleges van de 12 gemeenten. Tijdens het werkatelier zal worden verkend of er draagvlak is voor een collectieve aanvraag aan het Stimuleringsfonds voor de Architectuur om het onderzoek en de toepassing ervan voort te zetten. Hoe kan door samenwerking de toekomstwaarde van de steden, dorpen en hun randzones – als overgangen tussen landschap en gebouwde omgeving – worden verbeterd.

2. 'Stadsrandtypologieën' (Peter Veenstra)

Veenstra spreekt bewondering uit voor de pro-actieve aanpak van Atelier Mooi Drenthe voor de stadsrandzones in deze provincie. Dit is in het westen van het land waar de stedelijke druk veel hoger is, veel moeilijker om op de agenda te zetten. De urgentie voor dit onderwerp blijkt onder andere uit de uitspraken van Melanie Schultz, Minister van Infrastructuur en Milieu, in haar toespraak van juni van dit jaar. Daarin stelde zij dat het Rijk geen bemoeienis met het landschap wil hebben en dat er geen beperkingen zijn voor bouwen in de stad. Zij geeft daarmee de opgave van de stadsranden aan ons allen (lees: gemeenten en provincies).

Hij laat zes stellingen zien die LOLA heeft opgesteld voor dit werkatelier:

1. de stadsrand is de aura van de stad
2. de stadsrand heeft het allemaal
3. infrastructuur domineert de stadsrand
4. de ontspannen stadsrand staat onder druk
5. er zijn veel (kansen voor) unieke stadsrandontmoetingen
6. stadslandbouw heeft toekomst

Uit het onderzoek dat zij voor de Provincie Zuid-Holland hebben gedaan, zijn de tien meest elementaire combinaties van stad-rand-land geselecteerd. Voor Drenthe heeft LOLA de overgangcombinaties van de vijf steden in beeld gebracht. Te weten de 'doorwaadbaarheid' van de stadsrandzones en de barrièrewerking van de infrastructuur die daar over heen is gelegd. Een eerste conclusie is dat de concentratie van de verbindingen zich bevindt daar waar de barrières zich *niet* bevinden. Als de landschapskaart eronder wordt gelegd is te zien dat er weinig correlatie is, behalve met de bossen.

Kijkend vanaf de infrastructuur geeft Drenthe een aangename en groenere indruk rond de steden dan in het westen. Er is in meerdere gevallen een ruime afstand tussen de hoofdinfrastructuur en de randen van de dorpen en de steden. Deze ruimte zorgt dat er naast visuele ruimte ook 'geluidsruijnte' is, wat de noodzaak van geluidswallen langs de wegen beperkt. Geluidswallen in combinatie met een compacte manier van bouwen verslechteren de uitstraling en belevenis van de stad. Veenstra laat enkele voorbeelden in Drenthe zien.

Van belang is de rol van de landbouw in de ontwikkeling van de stadsrand. De boer zien als hoeder van het landschap. Een voorbeeld is de Park Supermarkt van Van Bergen Kolpa Architecten. Het is een ruimtelijk model voor een landschappelijke supermarkt, waar alle producten binnen een straal van 500 meter worden geproduceerd.

Tenslotte toont LOLA 6 kansen voor de stadsrand:

1. zorg voor een aantrekkelijke afwisseling van woon-, werk- en recreatiemilieus
2. ontwikkel of borg gouden woonranden
3. maak goede recreatieve verbindingsmilieus
4. zorg voor een groen imago
5. toeristische aantrekkingskracht
6. landbouw en recreatie moeten hand-in-hand gaan

3. 'Stedelijke duurzame stadsrandzones' (Yttje Feddes)

Yttje Feddes geeft een inkijk in verschillende voorbeelden van een geslaagde overgang of interactie tussen stadsrand en het landschap. Randen die op een interessante manier op elkaar reageren zoals - **- vingerstad**

Steden als Arnhem en Amsterdam kennen groene longen of 'vingers' die vanuit het landschap de stad in reiken . Ze benadrukt dat stadsranden 'mooi' zijn als ze goed te zien en te beleven zijn.

- stadssilhouet

Zo heeft Rotterdam een prachtig stadssilhouet met op de voorgrond een rafelig landschap.

- contrast

Contrast kan ook ruimtelijke kwaliteit veroorzaken zoals bij steden als Den Bosch waar de vesting direct aan het landschap ligt. En ook bij Zaanstad is het contrast maximaal opgevoerd. Als men spreekt van termen als *contrast* en *verweving* vraagt Feddes zich af of dat laatste wellicht het meeste op Drenthe van toepassing is?

- compact

Compact bouwen levert kwaliteit op als er een goede verhouding is tussen steen met groen en water.

-krimp in het voordeel

Een belangrijk thema dat invloed heeft op de huidige stand van zaken van de stads- en dorpsranden is krimp. Kan krimp in het voordeel gebruikt worden door laagwaardige dorps- en stadsranden te slopen?

- doorzichten naar het landschap,

Ook het succes van enkele Drentse dorpen zoals bijvoorbeeld Zuidlaren en Vries (Harry de Vroome) ligt in de toepassing van openheid richting het landschap en gebruik makend van de aanwezige gradiënten .

- bestaande gradiënten en overgangen

Een zeer mooi voorbeeld van een geslaagde interactie met het landschap is de wijk Angelslo in Emmen met daarin een compositie van groenstroken richting het bos, de Emmerdennen.

4. Presentaties van 4 Drentse steden

Aan de hand van 6 vragen geven de vier aanwezige gemeenten inzicht in de huidige stand van zaken rond de betreffende stadsrand:

- Hoe kijkt uw gemeente naar de stadsrand?
- Is er voor de stadsrand specifiek beleid? Zo ja, wat houdt dit in? Indien nee, waarom niet en heeft uw stad behoefte of ziet uw stad noodzaak in beleid voor de stadsrand?
- Zijn er specifieke kansen in de stadsrand?
- Zijn er specifieke problemen in de stadsrand?
- Zijn er plannen voor de stadsrand? Zo ja, loopt u hier tegen problemen aan?
- Is het mogelijk om een visie op de stadsrand te formuleren die de ruimtelijke kwaliteit, aantrekkelijkheid en leefbaarheid van de stadsregio vergroot?

Stadsranden van Assen (Wybe Nauta)

Assen en Meppel zijn momenteel de enige stedelijke groeikernen in Drenthe. Dit betekent dat ook in deze tijd in Assen nog steeds gekeken wordt naar uitbreiding, momenteel aan de zuidzijde richting Hooghalen waar gefaseerd een woonwerkgebied wordt ontwikkeld. De wijk Marsdijk is een voorbeeld van een wijk waar het beekdal de rand van de stad heeft bepaald. Assen is een belangrijk entree voor de Regio Groningen-Assen, dit brengt ook een dynamiek met zich mee. De Florijnas is een belangrijke ontwikkeling die een groot deel van de westelijke stadsrand zal transformeren. Het bedrijventerrein Messchenveld zal in de toekomst gevuld worden en daarmee zal de noordelijke stadsrand haar vorm krijgen. De gemeente heeft in Duitsland kennis opgedaan in Frankfurt am Main om te bekijken of er ook een 'Assen an der Aa' ontwikkeld zou kunnen worden. Het huidige beleid in Assen is om het landschap in de stad te borgen en zoveel mogelijk in stand te houden. Nauta zou graag in de toekomst willen bewerkstelligen dat er een verbinding van een tak van de Drentse Aa die tot de zuidzijde van Assen liep te herstellen. Deze aftakking van het beekdal is in het verleden door Defensie verwijderd. De uitbreiding Assen-zuid moet zich naar het landschap voegen, en daarbij doen zich ook kansen voor het oude landschap weer plaatselijk te herstellen.

Stadsranden van Emmen (Jacqueline Muffels)

Muffels vertelt dat de randen van Emmen niet bewust ontworpen zijn zoals de daarbinnen liggende naoorlogse wijken wel. Deze wijken zijn echter naar binnen gekeerd waardoor de randen van Emmen voornamelijk bestaan uit dichte groenwallen. De stad is om die reden niet goed te zien en al helemaal niet goed te beleven. Het silhouet van Emmen is dan ook slecht herkenbaar vanuit de omgeving. Er ligt een hoogbouwvisie op de plank, maar door de huidige economische crisis is dit nu niet aan de orde. Op dit moment is Emmen met een aantal ontwikkelingen bezig: Centrum-west en de verplaatsing van het dierenpark naar de oostelijke es. Qua beleid op dit onderwerp heeft de gemeente Emmen een omgevingsvisie over de ligging in de stad en het landschap en een landschapsvisie over de bebouwing op de es. Bureau Strootman heeft een visie geschreven over de verplaatsing van de dierentuin.

Stadsranden van Coevorden (Wilfried de Jong)

De Jong geeft aan dat Coevorden op dit moment geen visie heeft op de ontwikkeling van de stadsrand. De stads- en dorpsranden staan niet echt op de agenda, maar er zou wellicht aandacht voor gevonden kunnen worden als het vanuit een recreatieve invalshoek benaderd zou kunnen worden. Voor wie doe je het? De Jong is van mening dat het landschap meer bij de stad betrokken zou moeten worden. Op dit moment zijn er nog te weinig recreanten uit de regio (Huttenheugte, Plopsaland) die naar de stad uitwijken. Hoe maak je Coevorden aantrekkelijker? De waterbergingen bij Ossenhaar geven mogelijkheden om het landschap in het gebied te integreren met de stadsrandzones.

Stadsranden van Meppel (Janneke Dalhuizen)

De meest ingrijpende ontwikkeling in de stadsrandzone van Meppel is de te bouwen stadsuitbreiding Nieuwveense Landen ten noord-oosten van de stad. Er is een cultuurhistorische analyse gedaan van het gebied en de aanwezige griffen zijn in het plan opgenomen. Zes woonmilieus zijn ontworpen en gerelateerd aan de verschillende plaatsen in het landschap. In de oostelijke stadsrandzone speelt de ontwikkeling van het ziekenhuis en de positie van de verkeersas ter plaatse die haar functie grotendeels verliest door een veranderde infrastructuur. De rand aan de zuidzijde wordt gevormd door de voltooide Bergierslanden. Ten aanzien van de groei van Meppel richting het Reestdal is ingezet op kleinschalige ontwikkelingen die inspelen op het karakter van het landschap. De visie voor de stadsrandzone is dat deze wordt benut door de bewoner en de toerist. Ook rond Meppel speelt de waterberging.

5. Evaluatie van de presentaties:

Els van der Laan: Wat is de agenda voor duurzame stadsranden? Is er een collectieve opgave te definiëren waarbij economie, ecologie en toekomstwaarde de te koppelen zijn aan de ontwikkeling van de stadsrandzones? Zou je kunnen stellen dat Emmen en Assen een gekoppelde collectieve waarde hebben en Meppel en Coevorden ook? Of wellicht Assen en Meppel als enige groeikernen in Drenthe?

Rob Hendriks vraagt zich af hoe belangrijk het silhouet in feite is voor de kwaliteit van de stads- of dorpsrand.

Wybe Nauta geeft aan dat de gemeenten momenteel nauwelijks middelen hebben om grip op de stadsranden te hebben, alleen al vanwege de eigendomsverhoudingen. Toch is hij ook van mening dat de stadsrand (her-)ontdekt moet worden. Daarnaast wijst hij op de 'horsificatie' van Nederland. Dick Sijmons bedacht het woord horsificatie (ook wel *verpaarding* genoemd) voor de rommelige opmars van de paardenhouderij in voormalige landbouwgebieden rond steden en dorpen. Als reactie op de ontwikkeling van de Nieuwveense Landen vraagt Els zich af of het een stad of een dorp wordt? En LOLA pleit voor het belang van diversiteit in dergelijke grote stadsuitleggen.

Yttje Feddes vraagt zich af of in deze economische tijden nog wel plaats is voor dergelijke grootschalige stadsuitbreidingen. De stadsrand in het algemeen komt op dit moment eigenlijk tot stilstand. De meeste steden kiezen voor transformatie van het bestaande. Het gaat niet om stadsuitbreiding maar om de transformatie van stadsranden die 'toevallig' tegen de infrastructuur zijn aangegroeid. Nu doet zich een kans voor ten behoeve van een betere verankering van de stad met het landschap. In feite is er ook sprake van de programmaloze stadsrand. De vraag is nu dan ook hoe ga je de kansen van het landschap benutten? En dat terwijl de stadsranden moeilijk terug te verdienen zijn. Om die reden moet er dan ook gekeken worden naar nieuwe functies en verdienmodellen in het landschap. Welke functies hebben een kans om te groeien?

Els pleit ervoor dat stilstand geen achteruitgang moet betekenen en dat er dan *juist* een agenda geformuleerd zou moeten worden.

Jacqueline Muffels benadrukt het belang van de landbouw, zij moeten deze ontwikkeling in feite dragen. Ook de inbreng van cultuurhistorie is essentieel in gebiedsontwikkeling, dit geeft namelijk ook kansen om het landschap te herstellen daar waar deze haar identiteit heeft verloren. Nauta vult aan dat erfgoed gezien moet worden als een bouwsteen. Drenthe zou de eigen toeristische-recreatieve infrastructuur op de kaart moeten zetten. Ondanks haar imago als fietsprovincie loopt Drenthe enorm achter op andere regio's.

Els licht toe dat Atelier Mooi Drenthe met het kans van een benuttingsanalyse probeert recreatie en de benutting daarvan in een gemeenschappelijk kader te zetten. Het zou wellicht zinvol zijn om een relatie te leggen met de duurzame stads- en dorpsranden.

LOLA wijst er op dat het thema vergrijzing eigenlijk niet de revue is gepasseerd. Is dit niet ook een belangrijke ontwikkeling die impact heeft op de stads- en dorpskernen en ook randen?

6. Werkatelier per cases

Case Assen:

In Assen spelen momenteel vele projecten vanuit de Koningsas en voor de oostkant van Assen loopt het project Assen aan de Aa. Het blijkt dat de opgave met name ligt in de wijze waarop projecten tot uitvoering kunnen worden gebracht in deze tijd van bezuinigingen en een stilstaande markt. Deze kennis is ook voor de andere steden interessant. Voor de westzijde van Assen is nog een kans om te kijken hoe de integratie tussen stad en land kan plaatsvinden.

Case Emmen:

In Emmen is er een discrepantie tussen een (goede) visie en de uitvoering. Een belangrijk karakter van de stad, het groene kralensnoer, geeft kansen om ook verbinding met het omliggende landschap te krijgen. Hoe krijg je de bezoekers van het Emmer dierenpark ook de stad in? Het is dan ook goed om te weten wat de recreant wil. De stad wil graag de huidige interactie die de bezoeker heeft ook voor de nieuwe situatie vasthouden.

Case Coevorden:

De analyse van Coevorden wijst uit dat zij in feite een verborgen parel bezit; de oude vestingen. Deze zouden naar buiten toe meer identiteit kunnen hebben en beter kunnen worden benut. Daarnaast zijn er meerdere waterassen die van de stad naar buiten lopen en kansen bieden om de infrastructurele barrière te doorbreken. Het valt op dat Coevorden heel vele bedrijventerreinen heeft en er een systeem ligt van inklemmende infrastructuur. Hoe krijg je de Coevordenaar naar buiten en de recreant naar binnen? De waterassen zijn de scharnieren of poorten naar buiten toe. Hier kan een goede relatie gezicht worden met de waterberging in het gebied.

Case Meppel:

Meppel is de (water-)poort naar het grote water en de buitenwereld, haar unieke positie en de daaraan gerelateerde geschiedenis van de stad rond het thema water kan een belangrijke voeding zijn voor de beleving van de stad en de benutting van haar stadsranden. Hier speelt nog wel de planologische onzekerheid van de landbouw in de regio. De stad zou in feite kunnen richten op de bedrijventerreinen en deze transformeren als overgangszones naar het landschap.

7. Samenvattend

Els: Hoe definiëren we de urgentie van de stads- en dorpsranden richting de bestuurders?

Yttje: Eigenlijk moeten de steden opnieuw definiëren hoe de stad aan het landschap ligt.

Enkele gemeenten geven aan dat de zorg van de bestuurders momenteel met name ligt bij de krimp in de dorpen. Als reactie daarop wordt gezegd dat anderzijds de dorpen wel moeten kunnen leunen op een gezonde stad, een leisure stad.

Els: De trage laag van het landschap moet de stad weer in komen en deze met elkaar verbinden. Hoe doen we dat en met wie? Het voorbeeld van het Emscherpark in Duitsland leert dat een centraal loket voor particuliere initiatieven goed kan werken. Het hoeft niet allemaal van de gemeenten te komen, ook (kleine) ondernemers, ontwikkelaars en waterschappen kunnen een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van deze overgangsgebieden. Ook duidelijk is, is dat het een maatopgave is en dat er mensen aan de urgentie gekoppeld moeten worden.

Atelier Mooi Drenthe zal de input van het werkatelier gebruiken om een aanvraag voor het Stimuleringsfonds voor de architectuur op te stellen om daarmee een ontwerponderzoek voor de Drentse Stads- en dorpsranden te agenderen.

Els sluit af en de deelnemers uiten hun enthousiasme over de collectieve aanpak van het werkatelier en het agenderen van de stadsranden in Drenthe. De ambtenaren van de verschillende gemeenten vonden het erg nuttig om bij de buurgemeenten te ervaren wat daar speelde en hoe daar mee werd omgegaan.

Yttje Feddes waardeert het Atelier Mooi Drenthe vanwege het platform dat zij creëert om met elkaar over verschillende thema's rond de ruimtelijke kwaliteit van gedachten te wisselen. Koester dit!

